

עמי אלעד-בוסקילה (עורך), בית לחוף נהר, סיפורים מצריים משנות השבעים וחשמונים; תרגום מערבית: רביב אנין, אהוד הורביץ ויצחק שניבום; הוצאת ידיעות אחרונות וספרי חמד, 1996, 157 עמודים

הוא החל לחוש דיכאון עמום שלא עלה בידו להגדיר את סיבותיו – אולי הנסיעה מהבית לעבודה... אך זוהי הנסיעה היומיומית שלו זה שנים... הוא פתח את תיק הדואר. המלים נתערבבו לו זו בזו והוא לא קרא דבר. זמן־מה נותר כך עצוב ולא המשיך בעבודתו, עד שנזכר בילדה מהמכונת שחלפה לידו, ואז נמוגה קדרותו ואת מקומה תפס חיוך רחב, שהחל להיעלם במהירות, כאשר קם והלך אל השירותים הצמודים למשרדו. הוא התבונן בפניו במראה, ונתקף עצבות גדולה: עם השנים הנוקפות נתגנבו הקמטים, והוא לא נשא אישה ולא הוליד בנים ובנות. אילו התחתן בצעירותו, היו ילדיו בני חמש־עשרה... אילו השכיל להתחתן מייד עם רכישת הדירה המרווחת, היתה לו עכשיו ילדה בגילה של הילדה במכונת, והיה מאושר עמה בכל בוקר ובכל ערב, שמח לחיוכה, משחק איתה ומשתעשע עמה, זוחל על ארבעותיו למענה כדי שתרכב עליו, קונה לה את כל מה שתאווה נפשה, מעניק לה חיי שפע שנמנעו ממנו בילדותו... (מגיד טוביא, "תופי הקוף" [שם: 94]).

בשנות השישים והשבעים חלו תמורות בהתפתחות הספרות המצרית החדשה; בניגוד לפרוזה המצרית עד שנות השבעים, שתיארה את החברה המצרית כמכלול מונוליתי, בולטת היום הנטייה לכתיבה תמציתית המתארת את עמידתו של הפרט הבודד, על בעיותיו הקיומיות, אל מול השינויים המתחוללים בחברה המצרית, וקיימת מגמה ברורה של התמקדות באירועים יומיומיים ופרטניים ובדרך שבה מחפש האדם המצרי את דרכו בחברה. בהתאם לכך, העיסוק בדמויות סטריאוטיפיות מתחלף בעיסוק בדמויות מציאותיות ומגוונות יותר, הלקוחות מרבדים שונים בחברה המצרית, מתוך ידיעה שאין מודל אחד היכול לייצג חברה שלמה ומורכבת. מגמה זו היא אפוא עדות להדירת התפיסה הליברלית בדבר מקומו של הפרט בחברה ובנוגע למעמדו של האינדיבידואליום כערך.

בקובץ בית לחוף נהר, שנערך בידי עמי אלעד-בוסקילה, ראש החוג לשפה ולספרות ערבית במכללת בית ברל, נחשפים לפנינו סיפורים מצריים משובחים בני זמננו, המתרחשים במצרים (למעט סיפורו של אבראהים עבד אל-מגיד, "שני זרים") ומייצגים קבוצות הטרוגניות בחברה העירונית והכפרית; הדגש על השונה משקף את הרקעים השונים של מחברי הסיפורים, הכותבים בטכניקות שונות ובסגנונות מגוונים. תשעה עשר הסיפורים בקובץ הם סיפורים ריאליסטיים המתארים אורח חיים, הלך רוח והווי, במטרה "לייצג" מציאות. היוצרים שוקדים להדגיש את הקשר בין המסופר לבין המציאות, ולכן הדמויות והאירועים אינם תמיד פרי המצאה. כתיבה ריאליסטית זו משקפת את הרצון לצאת נגד "קשר השתיקה" המסתיר את המתרחש במצרים במישור הפוליטי ובמישור החברתי-עממי. את המסרים החברתיים והפוליטיים, ואת הביקורת על סוגיות ותופעות שיש לעקור משורש החברה המצרית, לא יכלו הכותבים, כנראה, להעביר במישרין. כך למשל מתואר מנהג מילת הבנות בסיפור "מי יהיה האישי?" מאת אליפה ריפעת: "חשתי ביד האכזרית הממששת, וראיתי את ברק הסכין, לאחר שיצקו עליו אלכוהול, והחאג'ה הדליקה אותו וניגבה אותו בפיסת צמר-גפן נקייה. ראיתי אותו קרב אלי וצרחת... צרחתי וצריחתי נשמעה כיבבת ארנב שחוט. צרחת עוד, כאשר עבר הסכין הלוהט על גופי, וחתך בבשרי" (שם: 100). אפשר לפרש מובאה זו, כמו גם קטעים רבים אחרים בסיפורים, כמעין ביטוי לשליחות ולמחויבות לגעת במהות הדברים, להעביר מסרים ולהסב את תשומת ליבו של מי שאינו רואה את הדברים או אף מצדיקם.

לקט סיפורים זה פותח מחד גיסא לפני הקורא צוהר לעולם חווייתי עשיר בריחות, בצבעים ובקולות – לא פעם ניתן לחוש בריח תבשילים הנמכרים ברחובות, לשמוע נהגי מוניות מגדפים האחד את השני – ומאידך גיסא, הוא חושף היבטים חברתיים, לבטים, חששות ומצוקות: "נודע לי מחלימה שההפצצות נפסקו לתקופה מסוימת והאנשים לא יודעים אם המלחמה תחזור או לא. ראיתי את אמא אומרת: 'אתה צריך להתחתן' ואמרת בועקה: 'אוי אמא, אוי אחים שלי, לו הייתם הולכים ממני בתקופה אחרת ואני הייתי נשאר, הייתי יודע כיצד לבכות איתכם ולהפיץ את אבלי בעולם כולו ולשתף את כל בני-האדם בכבי ובקינה" (גמאל אל-ר'יטאני, "אדמה... אדמה" [שם: 122]). לרוב הסיפורים משותפת אווירת תוגה, ובכולם חוזרים מוטיבים של עצב, תחושת חוסר סיפוק ואף התמצה, והתמודדות עם בעיות, מכאובים, משברים וקשיים. בייחוד בולט מוטיב ההתחבטות בבעיות שמציב הגורל. מול תיאורים של חוס המכלה כל סימן חיים, של צפיפות ושל עוני מייסר לצד עושר מופלג, של אי סדר ברחובות הצרים והמחניקים, שוררת בסיפורים דווקא אווירה של שלווה נפש, סובלנות, אמונה באללה ובגורם על-טבעי שיביא סדר: "ומבחנים מפרכים אלה שבהם התנסו כדי להגיע אל סוד האסון ופשר הצרה; הם פנו אל מגים ויודעי נסתרות באזורים הסמוכים

ושחטו להם כבשים ותרנגולי הודו; הם עמדו בסבל בליעת קמיעות או לעיסתם ובסבל הקפיצה מעל בורות עגולים רוחשים להבות אש רוויים קטורת ומלאים בונבות עכברים ורגלי זוחלים" (מוחמד מוסתגאב, "הקורבן" [שם: 27]).

בדידות ותחושת זרות של פרט החי בחברה הנמצאת בתהליכי שינוי ומודרניזציה עולות מן הסיפורים "שני זרים" של אבראהים עבד אל-מגיד, "חיפוש אחר נדודים" של סחר תופיק ו"בית לחוף נהר" של גאר א-נבי אל-חלו. בעיות חברתיות העומדות במרכז סדר היום החברתי במצרים, למרות הנסיונות להדחיקן, באות לידי ביטוי בעיסוק הרב במקומה של האשה בסיפורים "מי יהיה האיש?" של אליפה ריפעת, שנזכר לעיל, ו"הפשע הנורא" של גואל א-סעדאוי, רופאה, סופרת ולוחמת פמיניסטית, היוצאת נגד תפיסות המעמידות במרכזן את כבודו של הגבר ונגד ההיררכיה שבראשה הוא עומד.

הסיפורים נכתבו במקורם בשפה הערבית הספרותית, ואף בלהג המצרי. אף על פי שתרגום עלול לפגום, כידוע, באיכות המקורית של היצירה (בוודאי כאשר מדובר בלהג המצרי העממי, שהוא עשיר ועז ביטוי), הרי שבמקרה זה יש לשבח את המתרגמים על שהצליחו להביא לפנינו יצירות מתורגמות שלא איבדו מקסמן המקורי. התרגום לעברית מרחיב את קהל היעד של יצירות ספרותיות אלה ומציג אותן לפני קוראים ישראלים, שלא פעם חוטאים בתפיסות סטריאוטיפיות בוטות ביחס לתרבות הערבית, אם היא בכלל קיימת לדידם. הקובץ, המציג טווח רחב ומגוון של כותבים ונושאי כתיבה, מאפשר לקורא הישראלי להכיר טיפה בים היצירה הספרותית המצרית המודרנית.

ויקי היינה